

Nordboarkæologiens historie – og fremtid

Af Jette Arneborg

Hans Egede er blevet udnævnt til historiens første nordboarkæolog, fordi han i 1723 lod foretage en mindre udgravning i kirkeruinen Hvalsey i den erklærede hensigt ». . . at finde nogle Monumenta af Antiquiteten . . .« (Albrethsen 1971: 289–292).

To år tidligere var missionæren Hans Egede med følge ankommet til Grønland blandt andet for at opsøge efterkommerne efter »de gamle Nordske«. Selskabet landede i den norrøne Vesterbygd, og Egede blev hurtigt klar over, at befolkningen her var rent eskimoisk. Kun ruinerne fra nordboernes gårde og kirker i de indre dele af Godthåbsfjorden og Ameralik vidnede om tidligere tiders europæiske bosættelse i området.

Hans Egede havde imidlertid en formening om, at nordboerne stadig levede i Østerbygden – som han fejlagtigt antog skulle findes på Grønlands østkyst – og turen i 1723 var et forgæves forsøg på at nå dertil. Rejsen måtte afbrydes ved Nanortalik, og selskabet vendte hjem uden at være klar over, at de mange ruiner, man havde besøgt i dette sydlige område var, hvad der var tilbage af nordboernes Østerbygd.

Faktisk skulle der gå næsten 100 år, før man fik fuld klarhed på, at Østerbygden var identisk med de mange ruiner i det sydligste Grønland, og altså, at de europæiske bosættere var forsvundet.

Indsamling af oplysninger om nordboerne og kortlægning af nordbobygderne

Efter at det var slået fast, at både Vesterbygden og Østerbygden var forladt, indledtes en ny fase i udforskningen af den norrøne bosættelse i Grønland.

Det nystartede Kongelige Nordiske Oldskriftselskab påtog sig i 1832 at indsamle og publicere alle tilgængelige oplysninger om nordbobygderne. Resultatet blev Grønlands Historiske Mindesmærker (GHM), der udkom i perioden 1838–45, og som stadig er et af hovedværkerne indenfor nordboarkæologien.

I 1878 nedsatte Indenrigsministeriet Kommissionen for Ledelsen af de Geologiske Undersøgelser i Grønland til styring og koordinering af forskningsindsatsen i Grønland, og det var hermed slået fast, at den videnskabelige udforskning i Grønland var en national

Nordboruin i Igaliku i Narsaq kommune. I Igaliku lå storgården Gardar, hvor bissen residerede (ruingruppe 60V2-IV-621/Ø47). Blyant med akvarel fra 1854 af H. Rink (1819-93), som i årene 1853-55 var konstitueret kolonibestyrer i Qaqortoq/Julianeåb. (Nationalmuseets 2. afdeling. Billed- og kortarkivet).

opgave. I erkendelse af, at udforskningen omfattede mere end blot geologi tog Kommissionen allerede året efter navneforandring til Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland, og under dette navn fungerede den frem til 1931 (Jørgensen 1978:122-123).

En af Kommissionens mange opgaver var geografisk kortlægning af Grønland, og perioden efter 1878 er kendetegnet ved en intensiv kortlægning og beskrivelse af norrøne fortidsminder i Sydgrønland (Albrethsen 1971).

De første arkæologiske udgravninger i nordbobygderne

Blandt Kommissionens medarbejdere i den første periode skal den legendariske Kaptajn Daniel Bruun fremhæves, ikke kun for sit arbejde i Grønland, men for sin betydningsfulde indsats for nordatlantisk arkæologi i det hele taget (Olsen 1982:142-43).

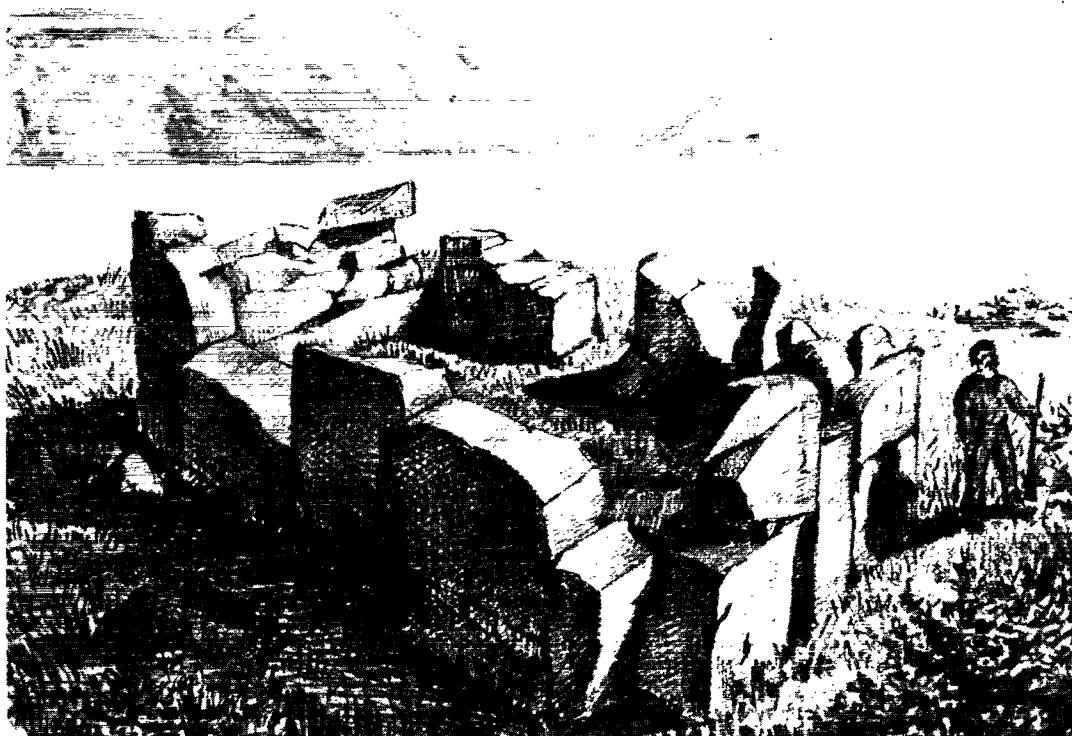
Daniel Bruun var i Grønland to gange. Første gang var i 1894, hvor han berejste Østerbygden; anden gang var i 1903, hvor rejsens mål var Vesterbygden. I begge tilfælde var han udsendt af Kommissionen for Ledelsen af de geo-

logiske og geografiske Undersøgelser i Grønland, som også havde det overordnede ansvar for ekspeditionerne. Daniel Bruuns arbejdsinstruks var imidlertid udarbejdet i samarbejde med Nationalmuseet, hvortil også alt dokumentationsmateriale blev afleveret (Bruun 1908:166).

I 1921 overtog ansatte fra Nationalmuseets middelalderafdeling (2. afdeling) arbejdet i nordbobygderne, dog stadig under Kommissionens formelle styring. Nyordningen var en naturlig konsekvens af, at undersøgelserne havde ændret karakter. Man nøjedes nu

ikke længere med kun at registrere det, der lå over jorden; i Daniel Bruuns arbejdsinstruks var også formuleret kulturhistoriske problemstillinger, som kun kunne løses gennem arkæologiske udgravninger (Bruun 1908:106).

Nationalmuseets indtræden i feltarbejdet i 1921 fik en overraskende og forrygende start. Et af resultaterne af første års undersøgelser var det berømte middelalderdragtfund fra Ikigaat/Herjolfsnæs (Nørlund 1924), og 1921-undersøgelsen blev indledningen på en række store udgravningsprojekter.

Nordboruin ved Umiussat i Tunulliarfik fjord, Narsaq kommune (ruingruppe 61V3-III-524/Ø32). Blyant med akvarel fra 1876 af Andreas Kørnerup (1857–81), der dette år deltog i geologiske og geografiske undersøgelser i Julianehåb Distriktet sammen med K. J. V. Steenstrup og Gustav Holm. (Nationalmuseets 2. afdeling. Billed- og kortarkivet).

Stenopbygget dyrefold ved nordboruin i Inunguit kuat i Paamiut kommune (ruingruppe 61V1-II-511/M9). Akvarel af Daniel Bruun, fremstillet på rejsen i nordboernes Mellem- og Vesterbygd i 1903. (Nationalmuseets 2. afdeling. Billed- og kortarkivet).

1932 var det store år for nordboarkæologien. Dette år blev der foretaget undersøgelser både i Østerbygden (Nørlund og Stenberger 1934) og i Vesterbygden (Roussell 1936), og derudover deltog Poul Nørlund i Knud Rasmussens 7. Thuleekspedition til den sydlige del af Grønlands østkyst. Men året 1932 blev også det sidste, hvor Poul Nørlund deltog i feltarbejdet, og ledelsen af Nationalmuseets nordboudersøgelser blev herefter varetaget af Aage Roussell, der fortsatte udgravningerne i Vesterbygden i 1934 og i 1937, mens 1935 var helliget undersøgelser i Østerbygden (Roussell 1941). Sidste nordboarkæologiske ekspedition til

Grønland før 2. Verdenskrigs udbrud var i 1939 og blev ledet af C. L. Vebæk, der undersøgte gårdsanlæg i Vatnerhverfi-området i Østerbygden (Vebæk 1943).

Som alt andet forskningsarbejde i Grønland blev Nationalmuseets systematiske undersøgelser i nordbobygderne afbrudt af 2. Verdenskrig, og de blev aldrig genoptaget i samme omfang.

I 1931 var Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland blevet omdannet til Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, og i den nye Kommission indgik et udvalg for arkæologisk forskning, der var blevet

Arkæologiske undersøgelser i 1926 ved bispegården Gardar i Igaliku, Narsaq kommune. (Foto: Poul Nørlund, 1926. Nationalmuseets 2. afdeling. Fotoarkivet: neg. nr. 81287).

nedsat nogle år forinden. Samtidig overgik det egentlige initiativ til udsendelse af ekspeditioner fra Kommissionen til Grønlands Styrelse, Nationalmuseet og Carlsbergfondet (Jørgensen 1978:128-129). Ved reorganiseringen efter krigen (Grønlandskommissionen 1948-50) blev Kommissionens funktion som styrende organ for den videnskabelige forskning opgivet; det arkæologiske udvalg blev nedlagt, og Kommissionen fik i stedet status som rådgivende og koordinerende instans for de faginstitutioner og privatpersoner, som ønskede at drive forskning i Grønland (Jørgensen 1978:132).

Nationalmuseet og nordboforskningen efter 1945

En af tankerne bag omorganiseringen af Kommissionen var, at de enkelte videnskabsområder nu selv skulle organisere og formulere de problemstillinger, man ønskede belyst. I Nationalmuseets Etnografiske Samling fortsattes udforskningen af de eskimoiske kulturer, ikke kun i Grønland, men i hele det arktiske område. I modsætning her til virker det som om, nordboarkæologien mere eller mindre blev opgivet som arbejdsopgave for Nationalmuseets middelalder-afdeling, og der skulle gå næsten 20 år, før medarbejdere herfra

atter gik ind i arbejdet. Traditionerne fra før krigen blev ført videre først og fremmest af C. L. Vebæk, der i 1946 var blevet ansat som museumsinspektør ved Nationalmuseets Oldtidsafdeling (1. afdeling), og af Jørgen Meldgaard fra Etnografisk Samling.

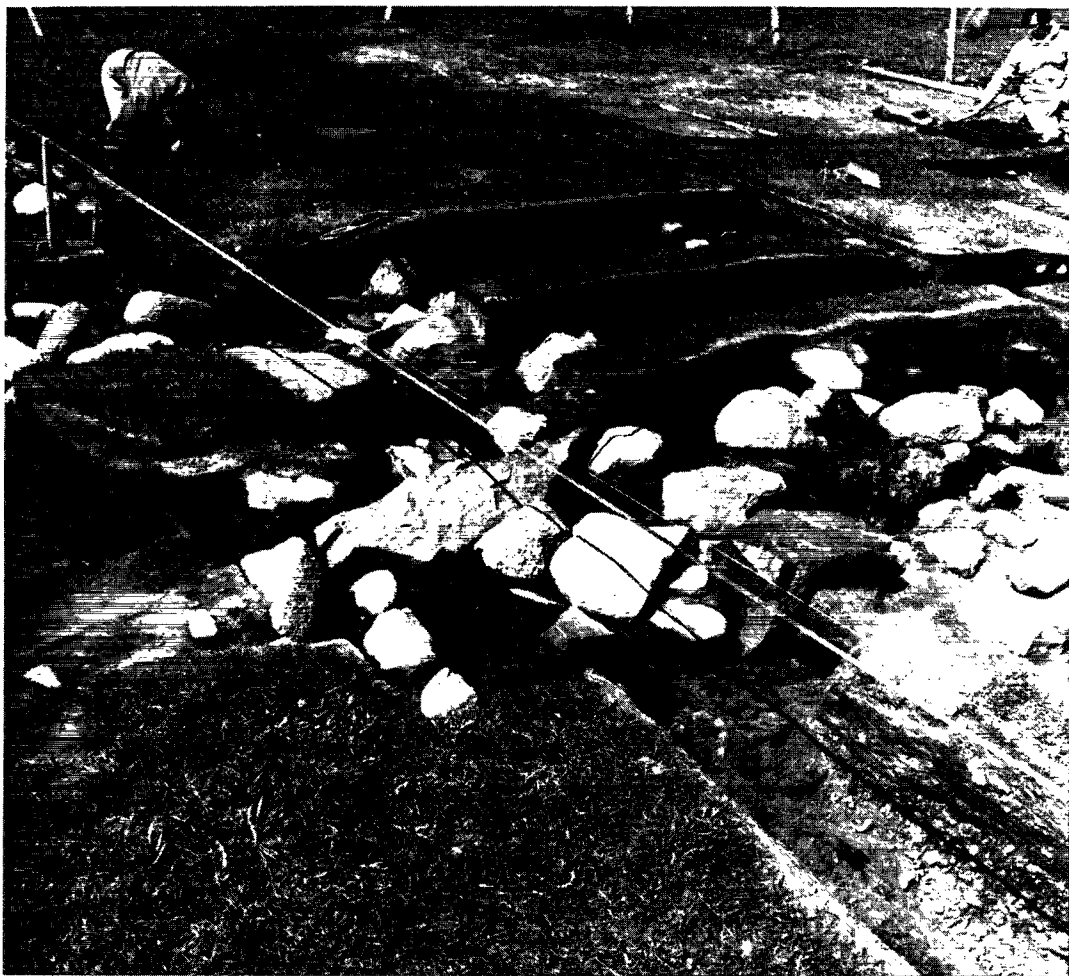
C. L. Vebæk foretog i perioden 1945 til 1962 rekognosceringsrejser i hele det norrøne område, og han har forestået flere arkæologiske undersøgelser, bl. a. i ruingruppe Ø149, der af Vebæk anses for at være identisk med nordboernes bennediktiner-nonnekloster.

Jørgen Meldgaard er eskimo-arkæolog, men påvirket af tidens engelsk/

amerikanske arkæologi, hvor erhvervsøkonomiske og økologiske aspekter inddrages i den kulturhistoriske forskningsproces, har det været nærliggende for ham også at beskæftige sig med den norrøne kultur og dens livsbetingelser i Grønland (Meldgaard 1965:34-35). Meldgaard har i norrøn sammenhæng især interesseret sig for forholdet mellem eskimoer og nordboer, og i 1976-77 forestod han sammen med den daværende leder af Grønlands Landsmuseum, Jens Rosing, Inuit-Nordbo Projektet, hvis overordnede problemstilling det var at belyse kulturmødet mellem nordboer og eskimoer med ud-

Arkæologiske undersøgelser i 1932 ved nordbogården i Ujarassuit, Nuuk kommune (ruingruppe 64V2-IV-515/V7). Stedet er formentlig identisk med nordboernes Anavik. Til højre i billedet ses Eigil Knuth, der deltog i undersøgelserne som Aage Roussells assistent. (Foto: Aage Roussell, 1932. Nationalmuseets 2. afdeling. Fotoarkivet: neg. nr. 30880).

Arkæologiske undersøgelser i Qassiarssuk, Narsaq kommune (ruingruppe 61V3-III-540/Ø29). Fra undersøgelserne af den lille, såkaldte, Tjodhildes kirke på nordboernes Brattablid i 1962. (Foto: Knud J. Krogh, 1962. Nationalmuseets 2. afdeling. Fotoarkivet: neg. nr. R20377).

gangspunkt taget i økologisk tilpasning og ressourceudnyttelse (Meldgaard 1977).

I 1961-62 påbegyndte Meldgaard udgravningerne af den lille, såkaldte »Tjodhildes« kirke i Qassiarssuk i Narsaq kommune. Blandt deltagerne var studenter tilknyttet Nationalmuseets middelalder-afdeling, og det blev en god anledning for afdelingen til atter at

gå ind i nordboarkæologien. Det blev imidlertid kendetegnende for afdelingens nye engagement, at hovedindsatsen frem til 1981 blev lagt i det antikvariske arbejde, og geografisk koncentreret man sig alene om Østerbygd. En sidegevinst ved det antikvariske arbejde var en forøget og mere detaljeret viden om Østerbygdens gårde og kirker; denne findes beskrevet i

Knud Kroghs bog Erik den Rødes Grønland fra 1967 og, i revideret udgave, fra 1982 (Krogh 1982).

Grønlands Landsmuseum og tiden efter 1981

I 1981 overtog Grønlands Hjemmestyre museums- og fredningsområdet, og Grønlands Landsmuseum blev nu landets nationale museum med ansvaret for det antikvariske, forskningsmæssige og museale arbejde i Grønland. Årene, der er gået siden, har været kendetegnet ved en øget antikvarisk og forskningsmæssig indsats – ikke kun indenfor nordboarkæologien, men for arkæologien som helhed.

I 1981 indledte medarbejdere fra Landsmuseet fredningsberedning i Nuuk kommune, indbefattet den norrøne Vesterbygd. Samme år foretog to amerikanske forskere, Thomas McGovern fra Hunter College i New York og Richard Jordan fra Bryn Mawr College i Pennsylvania, rekognosceringer og mindre prøveundersøgelser i den centrale del af Vesterbygden (McGovern & Jordan 1982). I 1982 fortsattes fredningsberedningen i Nuuk kommune, og der blev foretaget restaureringsarbejde og mindre sonderende udgravninger ved nordboruinen »Anavik« i Ujarassuit i bunden af Godthåbsfjorden (Kapel 1982).

I 1984 forestod Landsmuseet i samarbejde med Nationalmuseet i København og Hunter College et større arkæologisk projekt ved nordbogården »Sandnæs« ved Kilaarsarfik i Ameralla (Arneborg 1985), og fra 1986 har Landsmuseet ydet støtte til Paamiut Museums store fortidsminderegistre-

rings-projekt i Paamiut og Ivittuut kommuner, der også omfatter det norrøne Mellelbygdområdet.

Sideløbende med disse aktiviteter har Hjemmestyret og Landsmuseet desuden været engageret i fredningsarbejdet i fåreholder-distrikterne i Sydgrønland, hvor arbejdet har været forestået af Knud Krogh fra nationalmuseets middelalderafdeling.

Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab og Grønlands Historiske Mindesmærker 1838–1845

Hovedproblemet for de første generationer af nordboforskere var at finde ud af, om den norrøne kultur havde overlevet i Grønland. Siden blev det spørgsmålet om årsagen til nordboernes forsvinden.

Allerede Hans Egede kom til den konklusion, at nordboerne var blevet udryddet af eskimoerne (Egede 1984:6), og i Grønlands Historiske Mindesmærker understøttes denne teori; samtidig fremsættes imidlertid også isolationsteorien, der kort går ud på, at når det lykkedes for eskimoerne at overvinde nordboerne, så skyldtes dette, at de norske konger, der hævdede monopol på grønlandshandelen i middelalderen og dermed var ansvarlige for besejlingen på Grønland, ikke opfyldte deres forpligtelser (GHM I:VI).

Især den del af teorien, der handlede om de norske kongers ansvar for grønlandernes isolation, skabte livlig debat i samtiden mellem, på den ene side, danske historikere, der støttede opfattelsen i Grønlands Historiske Mindesmærker og, på den anden side,

*Udgravning på nordbogård ved Eqaluit i Ameralla fjorden, Nuuk kommune (ruingruppe 64V2-III-504/V59).
Fra Inuit-Nordbo projektet 1976; på billedet ses Lars Skifte ved nivelleringsapparatet. (Foto: Jørgen Meldgaard, 1976).*

norske historikere, der hævdede, at forbindelserne mellem Grønland og Skandinavien først gik tabt, efter at Norge var blevet indlemmet i det danske rige (Fyllingsnes 1988:107–116). Debatten havde klare politiske og ideologiske undertoner, og må vurderes i dette perspektiv.

Militære nederlag i 1801 (Slaget på Reden) og 1807 (Københavns bombardement samt tabet af den danske flåde); statsbankerotten i 1813 og Kielerfreden i 1814 med tabet af Norge som følge var den politiske virkelighed i Danmark, da Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab blev stiftet i 1825.

Selskabets formål var at oplyse om det gamle Nordens sprog, historie og oldsager (Voss 1972:248), og i den første periode koncentrerede man sig især om Islands, Færøernes og Grønlands historie. Om valget var bevidst politisk skal være usagt. En kendsgerning er det imidlertid, at Norge i samme periode krævede at blive genforenet med de tidligere norske bilande, der ved Kielerfreden var blevet skilt fra Norge og forblevet danske (Fyllingsnes:105).

Læser man forordet i Grønlands Historiske Mindesmærker levnes der ikke megen tvivl om den danske holdning til spørgsmålet om bilandenes, her specielt Grønlands, tilhørsforhold: »Endskjønt Landet led saa meget, baade ved Naturens Ublidhed og fjendtlige Anfald . . . begik dog den *norske Regering* (min fremhævelse) den store Feil at tilegne sig eller Regenten udelukkende Eneret til at handle med Landets Indbyggere. Dette under slige Forhold grusomme Monopol . . . synes især at have foraarsaget Coloniens Ødelæggelse.« Og længere fremme: »Vi kunne her ikke opholde os ved at opregne de mange Forsøg, som siden *fra Danmark* (min fremhævelse) jevnlig bleve gjorte til Coloniens Gjenopdagelse . . .« (GHM I:VI-VII). Budskabet synes klart; nordmændene havde, i modsætning til danskerne, svigtet grønlænderne og havde dermed moralsk ingen retigheder til Grønland.

Udover at bringe argumenter i en verserende politisk debat om bilandenes retmæssige tilhørsforhold fik Grønlands Historiske Mindesmærker imidlertid samtidig isoleret de grøn-

landske nordbobygder geografisk, og det så grundigt, at de kulturhistoriske kilders udsagn om forholdene i det norrøne Grønland siden er blevet tolket ud fra denne grundlæggende forudsætning.

Teorierne om eskimoernes folkedrab på nordboerne er med tiden blevet modificeret, og i dag tror ingen på, at nordboerne blev udryddet af eskimoerne. Isolationsteorien har i mindre grad været udsat for kritik, og det er først nu, hvor arkæologerne er begyndt at sammenligne norrøne genstandsfund fra Grønland med lignende skandinaviske fund, at der er blevet sat spørgsmålstegn ved, hvor isoleret man skal betragte de norrøne grønlændere, og dermed i hvilken kontekst de kulturhistoriske kilder bør tolkes (Arneborg 1988; Arneborg 1989).

Teoretisk baggrund for den arkæologiske nordboforskning 1921-1981

Den arkæologiske fase i udforskningen af nordbobygdernes historie blev først for alvor indledt med Daniel Bruuns ekspeditioner omkring århundredeskiftet. Det er kendetegnet for den arkæologiske forskning, som blev etableret da, og som har været fremherskende helt frem til midten af 1970'erne, at de arkæologiske (dvs. de ikke-meddelende) kilders udsagn stort set tolkedes indenfor rammerne af de historiske (de meddelende) kilders fremstilling af begivenhedernes gang, sådan som de skriftlige kilder var blevet udlagt i Grønlands Historiske Mindesmærker.

Med Nationalmuseets – og specielt Poul Nørlunds – indtræden i nord-

boarkæologien i 1921 blev dette historisk orienterede forskningsperspektiv yderligere accentueret. Blandt de vigtigste skriftlige kilder, vi har overleveret om det norrøne, middelalderlige Grønland, er en række topografiske beskrivelser, og det var især i disse kilder, den arkæologiske forskning nu tog sit udgangspunkt. Et fast holdepunkt for identifikationen af de norrøne stednavne, som omtales i de skriftlige kilder, er kirkerne, og i perioden fra 1921 til 1939 koncentrerede man især indsatsen omkring lokaliseringen af beskrivelsernes kirker, og seks af dem med tilhørende gårdsanlæg blev arkæologisk undersøgt. Det drejer sig om Ikigaat/Herjolfsnæs (Nørlund 1924), Igaliku/Gardar (Nørlund 1930), Qassiarssuk/Brattahlid (Nørlund og Stenberger 1934) og Qaqortoq/Hvalsø (Roussell 1941) i Østerbygden samt Kilaarsarfik/Sandnæs (Roussell 1936) og Ujarassuit/Anavik (Roussell 1941) i Vesterbygden.

Aage Roussell brød i nogen grad med den historisk orienterede arkæologi, som Poul Nørlund havde dyrket. I sin doktordisputats fra 1941 beskriver han de norrøne kirkebygningers og gårdsanlægs bygningshistorie, og syntesen hviler dels på bygningsarkæologisk dels på naturvidenskabelig grundlag, hvor især klimaets udvikling i Grønland får determinerende betydning for teorierne. Men ser man bort fra Roussells indsats, må man nok hævde, at det egentlige gennembrud for en mere arkæologisk orienteret forskning først fandt sted med Inuit-Nordbo projektet i 1976-77 (forstået på den måde, at de ikke-meddelende kilder fik større be-

tydning for problemformulering og metode).

Som omtalt ovenfor var projektets overordnede problemstilling at belyse forholdet mellem nordboer og eskimoer. Udgangspunktet for projektet var rigtig nok, at kulturkontakten mellem de to folk etableredes i forbindelse med nordboernes fangstrejser nordpå i 1200-årene. En forudsætning, der først og fremmest bygger på skriftlige kilder, men emnet for selve forskningsprojektet var på arkæologisk grundlag at belyse, hvordan relationerne siden udviklede sig i Nuuk-området i. e. den middelalderlige norrøne Vesterbygd (Meldgaard 1976: 36-39). I problemformuleringen var underforstået, at eskimoerne vandrede sydpå langs Grønlands vestkyst, og at de to befolkningsgrupper levede samtidigt eller i umiddelbar forlængelse af hinanden i Vesterbygden. Det skulle vise sig, at i hvert fald den sidste forudsætning ikke holdt; ingen af de undersøgte eskimoplader i det udvalgte område kunne tilskrives nordbotid eller perioden umiddelbart derefter (Schleidermann 1977; Møhl 1982).

Det var altså ikke de direkte resultater, der gør Inuit-Nordbo projektet skelsættende, men nok så meget de indirekte. Flere af deltagerne i undersøgelserne er stadig aktive i Grønlandsarkæologien, og den tværvideenskabelige, økonomisk og økologisk orienterede arkæologi, som var det teoretiske udgangspunkt for Inuit-Nordbo projektet, er blevet fortsat i senere arkæologiske forskningsprojekter. I norrøn sammenhæng kan nævnes Sandnæs projek-

tet i 1984 (Arneborg 1985). I eskimisk sammenhæng Aasivissuit-projektet 1978–80 i Sisimiut (Grønnow, Meldgaard & Berglund Nielsen 1983) og Qeqertasussuk-projektet i Qasigiannguit, der blev indledt i 1983, og som på nuværende tidspunkt er i bearbejdningsfasen (Grønnow & Meldgaard 1988).

Nordboarkæologien i relation til dansk forskning

Slutningen af 1700-årene og begyndelsen af 1800-årene kendetegnes ved historieforskningens videnskabeliggørelse. Hidtil havde det været historiens opgave at virke folkeopdragende. Nu skulle den, med udgangspunkt i romantikkens ide om det universelle og grænseløse jeg, bidrage til menneskets selvforståelse, og især menneskehedens udviklingshistorie blev emnet for tidens videnskabelige undersøgelser. Gennem historiske, arkæologiske og – ikke mindst – filologiske studier argumenteredes for en fælles oprindelse. Nationalkulturerne var opstået som følge af forskellige klimatiske og geografiske forhold. I teorierne lå kimen til den, til tider temmelig aggressive, nationalisme, som i de følgende årtier prægede Europas lande, og som fik så skæbnesvangre konsekvenser for vort eget århundrede.

I Skandinavien lande erkendte forskerne den fælles nordiske oprindelse (Klindt-Jensen 1975:136), og man oprettede *nordiske* historiske selskaber, som f. eks. Det kongelige nordiske Oldskriftselskab i Danmark. Set på den baggrund var der altså intet sært i, at

danske forskere beskæftigede sig med færøsk, islandsk og grønlandsk historie; dybest set var jo de nordatlantiske nordboers historie også danskernes historie. Men som det fremgår af omtalen af Grønlands Historiske Mindesmærker ovenfor, lykkedes det ikke helt for forskerne at holde sig klar af tidens nationalistiske tendenser og landets politiske problemer.

Historiesynet blev i løbet af 1800-årene mere og mere national og identitetssøgende (Sørensen 1986); de grønlandske nordboere ændrede status fra at have været integreret i danskernes og det nordiske folks historie til at blive eksterne i forhold til Danmarks nationale historie. Når det alligevel var Nationalmuseets danske middelalderafdeling, der i 1921 påtog sig at varetage nordbo-siden af Grønlands arkæologi, og ikke Etnografisk Samling, som beskæftigede sig med Grønlands anden befolkningsgruppe: eskimoerne, så er forklaringen, at nordboerne tilhørte samme kulturkreds som skandinaverne. I Etnografisk Samling arbejdede og arbejder man stadig udelukkende med ikke-europæiske kulturer. Kulturkredslærens indflydelse på forskningen afspejles i øvrigt også i måden, hvorpå man i Nationalmuseet udstillede de indsamlede genstande fra nordbobygderne. Helt frem til åbningen af den nyopstillede middelaldersamling i 1981 indgik nordbogenstandene i den danske middelalderudstilling som supplement til danske fund fra middelalderen.

Uden iøvrigt at ville forklejne den store og meget værdifulde indsats, som Nationalmuseets nordboarkæologer har

ydet i Grønland, og som helt sikkert er udtryk for stort engagement, så er det vanskeligt ikke også at se 1920-rnes og 1930-rnes intense forskningsindsats i lyset af den politiske situation, som opstod mellem Norge og Danmark i begyndelsen af 1920-rne, da nordmændene nægtede at anerkende Danmarks suverænitet over de ubeboede områder i Grønland. Den store arkæologiske indsats i 1932, året efter den norske regering havde erklæret landet mellem 71gr og 75gr i Nordøstgrønland for okuperet, er næppe helt tilfældig. Retrospektivt lægges der da heller ikke skjul på, at den store danske forskningsindsats i Grønland var medvirkende årsag til, at Haag-dommen i 1933 faldt ud til dansk fordel (Jørgensen 1978:130).

Alle mislyde mellem Danmark og Norge ophørte med 2. Verdenskrig, og dermed åbenbart også en stor del af incitamentet for Nationalmuseets middelalder-afdeling til at fortsætte udforskningen af nordbobygdernes historie. Grønlands norrøne arkæologi lå for langt væk fra den daglige virkelighed i Frederiksholms Kanal, og andre arbejdsfelter blev prioriteret. Nordboarkæologien blev herefter varetaget af forskere udenfor afdelingen.

Situationen ændredes med det stigende behov for fredningsarbejde, som fulgte i kølvandet på den voldsomme udbygning af det grønlandske samfund i begyndelsen af 1960-rne. Bortset fra i bygder som Igaliku og Qassiarssuk, så havde nordbopladserne hidtil ligget forholdsvis beskyttede inde i fjordene, hvor den grønlandske befolkning stort set kun færdedes i forbindelse med sen-

sommerens og efterårets jagter. Med udbygningen af fåreholdererhvervet i Sydgrønland kom nordbopladserne stærkt i søgelyset. Oftest lå de nemlig der, hvor det var mest fordelagtigt for nye fåreholdere at etablere sig. Grønland fik den første egentlige fredningslov i 1974 (Fredningslov for Grønland, lov nr. 266 af 26. maj 1974), og Nationalmuseets middelalder-afdeling påtog sig at varetage forvaltningen af den del af loven, som berørte den norrøne bebyggelse (Nationalmuseets Årsberetning 1975:21).

Fremtiden

Det teoretiske og metodiske udgangspunkt for Inuit-Nordbo projektet i 1976-77 og efterfølgende arkæologiske projekter – i grønlandske museers regi – har som nævnt taget udgangspunkt i tværvidenskabelig, økologisk orienteret (engelsk/amerikansk-inspireret) arkæologi. Dette set i modsætning til, at dansk arkæologi traditionelt har sine forudsætninger i kontinental europæisk, specielt tysk, forskning (f. eks. kulturskredslæren). Det grønlandske forskningsperspektiv har imidlertid allerede sat sine spor: I 1981 kunne Nationalmuseets middelalder-afdeling slå portene op for en nyopstillet middelaldersamling, og som noget nyt havde nordboerne »... for første gang i museets historie fået tildelt et selvstændigt udstillingsrum«, hvor »... nordboernes levevilkår og dagligdag (bliver behandlet) med udgangspunkt taget i *de naturgivne* (min fremhævelse) forudsætninger« (Liebgott 1981:10).

Der er ikke megen tvivl om, hvilken retning den fremtidige grønlandske arkæologiske forskning vil tage: Med den generelle åbning mod vest, mod inuit i Canada og USA (Alaska), vil Grønland i større og større udstrækning blive inddraget i et amerikansk/canadisk forskningsmiljø. F. eks. har Grønlands Hjemmestyre netop (april 1989) indgået en samarbejdsstraktat med Nordvest Territorierne i Canada, hvor en af hjørnestenene er museumssamarbejde og arkæologiske fællesprojekter. Man kan derfor godt spørge: hvad med dansk arkæologisk forskning i Grønland?

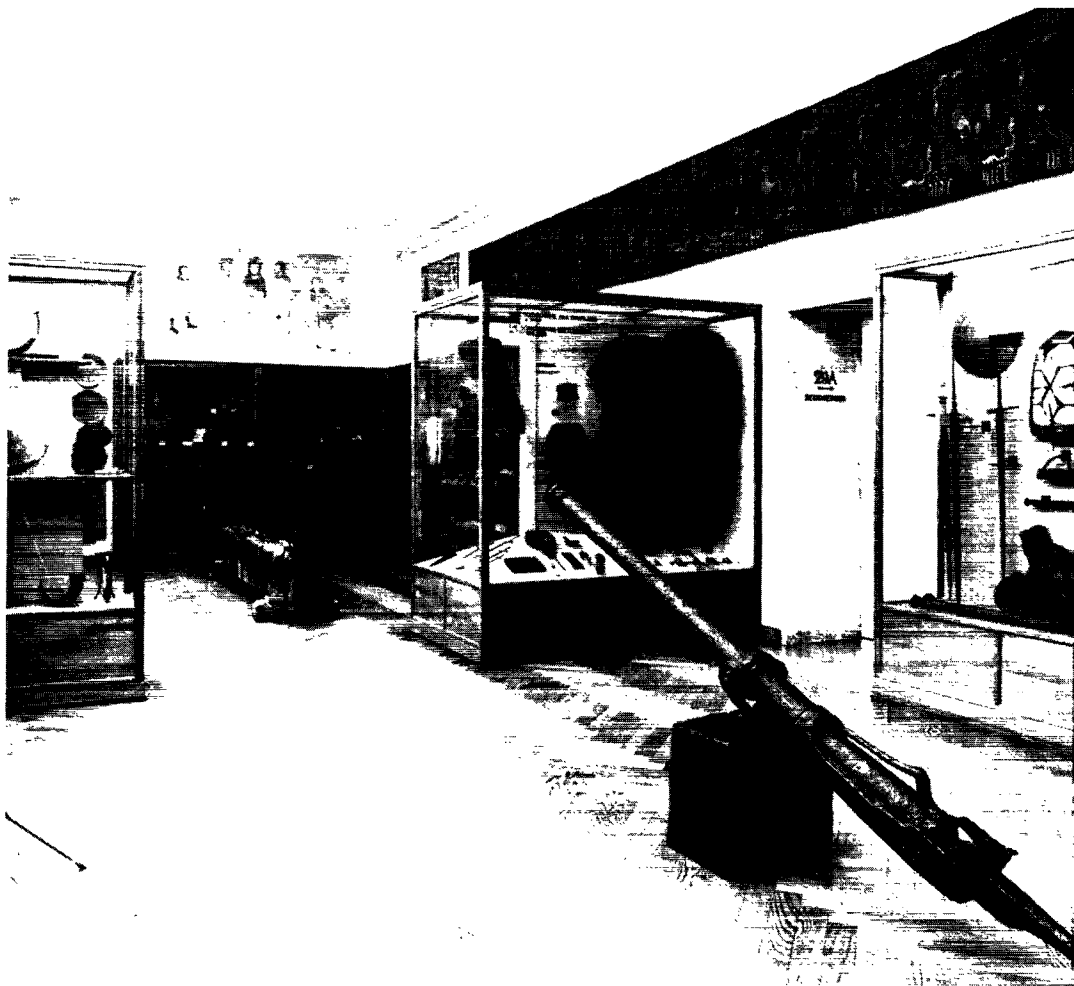
Mens relationerne Grønland-Danmark tidligere har været udpræget af envejs-kommunikation – fra Danmark til Grønland – så byder fremtiden indenfor den arkæologiske forskning på gensidighed. Det, som vi her, noget unuanceret, har omtalt som engelsk/amerikansk-inspireret arkæologi, har allerede vundet indpas i dansk forhistorisk arkæologi (Kristiansen 1977–78); det første bind i den nye Danmarkshistorie er et glimrende eksempel herpå (J. Jensen 1988), og tendenser i dansk og nordisk middelalderarkæologi antyder, at nye strømninger er ved at vinde indpas også her. På det specifikke plan vil man naturligvis stadig dyrke nationalhistorien; dialogen mellem dansk og grønlandsk arkæologi vindes på det mere generelle og metodologiske plan, hvor Grønlands marginale placering på verdenskortet gør landet så velegnet til udvikling og afprøvning af bl. a. økologisk orienterede teorier og metoder.

Med den lange forskningstradition Nationalmuseet har i Grønland, kan man vanskeligt forestille sig, at museet som central forskningsinstitution i Danmark skulle afskære sig fra de muligheder, der ligger i arkæologisk forskning i Grønland. Forudsætningerne for fortsat samarbejde findes i Samarbejdsaftalen, der blev indgået mellem Grønlands Hjemmestyles Direktorat for Kultur og Undervisning og Kulturministeriet i 1983. Forhåbentlig vil Nationalmuseet, trods de mange nedskæringer det udsættes for, også i fremtiden være engageret i Grønlands arkæologi; ikke kun indenfor eskimo-arkæologien, men også indenfor nordbo-arkæologien.

Samarbejde med grønlænderne vil være til gavn og glæde for både dansk og grønlandsk kulturhistorisk forskning.

Efterskrift

Hensigten med artiklen er at belyse nordboforskningens historie, og der er især fokuseret på samspillet mellem arkæologien, de skiftende perioders historiesyn og den politiske indflydelse på forskningen. Udsigtspunktet er Nationalmuseet i København, hvor forfatteren, bortset fra somrenes feltarbejde i Grønland, har sin daglige arbejdsplads; i de sidste 5 år i Etnografisk Samling og nu, som Carlsbergfonds-stipendiat, i middelalder-afdelingen. Det har derfor også været hensigten med artiklen at klarlægge Nationalmuseets indsats i nordbo-arkæologien. Dette sidste har imidlertid betydet, at man med rette

Middelalderdragter, fundet på nordbo-kirkegården i Ikigaat, Nanortalik kommune (ruingruppe 59V1-IV-502/Ø111), identificeret som nordboernes Herjolfsnæs. I stedet for keister lå de døde svøbt i klædedragterne. Dragtfundet stammer fra Poul Nørlunds undersøgelser i Ikigaat 1921. Frem til nyopstillingen af Nationalmuseets middelaldersamling i 1980 blev genstande, fundet i norron sammenbæng i Grønland, udstillet sammen med danske fund fra middelalderen. (Foto: Lennart Larsen, 1980. Nationalmuseets 2. afdeling. Fotoarkivet: neg. nr. 9i 407).

kan hævde, at især oversigten over forskningsresultater er for ensidigt rettet mod, hvad der er foretaget af forskning i Nationalmuseets regi. Og så er heller ikke den oversigt dækkende.

Nationalmuseets forskning og forskningspolitik har indtil 1981 på mange måder spillet en central og afgørende rolle i nordboarkæologien, men også

andre, f. eks. norske forskere, har beskæftiget sig med emnet; jeg henviser derfor interesserede læsere til litteraturlisten, som følger indlægget her, samt til den meget fyldige forskningsoversigt i den norske arkæolog Christian Kellers bog »The Eastern Settlement Reconsidered«. Bogen bliver forhåbentlig sendt på markedet i løbet af dette år.

- Albrethsen, Svend Erik:
1971 Træk af nordboarkæologiens historie. *Grønland* nr. 10: 289–302.
- Arneborg, Jette:
1985 Nordboarkæologiske undersøgelser ved Ki-laarsarfik i nordboernes Vesterbygd. *Forskning i Grønland/Tusaat* 2-85: 2–9.
- 1988 Nordboerne i Grønland – et bidrag til diskussionen om eskimoernes rolle i Vesterbygdens affolkning. *Hikuin* 14: 297–312.
- 1989 The Roman Church in Norse Greenland. *British Archaeological Report*. I trykken.
- Bruun, Daniel:
1908 Oversigt over Undersøgelser foretagne paa Færøerne, Island og Grønland 1894–1905. Uddrag af Indberetning til Nationalmuseets 2. Afdeling. I: W. Møllerup: *Nationalmuseets Anden Afdeling. Redegørelse for dens Virksomhed siden 1892*. København: 165–175.
- Egede, Hans:
1984 *Det gamle Grønlands ny Perustration eller Natural-Historie*. Fotografisk genoptryk med efterskrift af Kristian Olsen aaju. Oprindeligt publiceret Kjøbenhavn 1741. Rhodos, København: 138 pp.
- Fyllingsnes, Frode:
1988 *Udgrøningen til dei norrøne bygdene på Grønland i seinmellomalderen. Eit forskningshistorisk oversyn*. Upubliceret hovedopgave i historie ved Universitetet i Oslo.
- GHM:
1976 *Grønlands Historiske Mindesmærker bd. I–III*. Fotografisk genoptryk. Oprindeligt udgivet af Det kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. Kjøbenhavn 1838–1845. Rosenkilde og Bagger, København.
- Grønnow, Bjarne & Morten Meldgaard:
1988 Boplads i dybfrost – Fra Christianshåb Museums udgravninger på Vestgrønlands ældste boplads. *Naturens Verden* 11–12–1988: 409–440.
- Grønnow, Bjarne, Morten Meldgaard & Jørn Berglund Nielsen:
1983 Aasivissuit – The Great Summer Camp. Archaeological, ethnographical and zoo-archaeological studies of a caribou-hunting site in West Greenland. *Meddelelser om Grønland. Man & Society* 5–1983 96 pp.
- Jensen, Jørgen:
1988 I begyndelsen. Fra de ældste tider til ca. år 200 f. Kr. *Gyldendals og Politikens Danmarks-historie*. Bd. 1. red. Olaf Olsen. København: 391 pp.
- Jørgensen, Jørgen:
1978 Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønlands historie. I: *Kornerups Grønland*. Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland. København: 120–135.
- Kapel, Hans:
1982 Rapport vedr. Landsmuseets feltundersøgelser i Godthåbsfjorden sommeren 1982. Upubliceret rapport i Grønlands Landsmuseums arkiv: 70 pp.
- Keller, Christian:
1988 *The Eastern Settlement Reconsidered*. (Draft version per October 22. 1988). I trykken.
- Klindt-Jensen, Ole:
1975 *A History of Scandinavian Archaeology*. Thames and Hudson. London: 144 pp.
- Kristiansen, Kristian:
1978–79 Dansk arkæologi – fortid og fremtid. *Fortid og nutid*. Bd. XXVII: 279–319.
- Krogh, Knud J.:
1982 *Erik den Rødes Grønland*. Med sagatekster ved Hans Bekker-Nielsen og grønlandsk tekst oversat ved Frederik Nielsen. Revideret og udvidet udgave. Første udgave udkommet 1967. Nationalmuseet: 266 pp.
- Liebgott, Niels-Knud:
1981 Nyt lys over middelalderen. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1981: 5–12.
- McGovern, Thomas & Richard Jordan:
1982 Settlement and Landuse in the Inner Fjords of Godthaab District. West Greenland. *Arctic Anthropology* 19(1): 63–79.
- Meldgaard, Jørgen:
1965 Nordboerne i Grønland. Søndagsuniversitetet bd. 62. København: 108 pp.
- 1976 Inuit-Nordbo Undersøgelsen, 1976. En plan for arkæologiske undersøgelser i Ameralik Fjorden. *Grønland* 2 1976: 33–44.
- 1977 Inuit-Nordbo projektet. Arkæologiske undersøgelser i Vesterbygden i Grønland. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1977. Nationalmuseet, København: 159–169.

Møhl, Jeppe:

1982 Ressourceudnyttelse fra norrøne og eskimoiske affaldslag belyst gennem knoglemateriale. *Grønland* 8-9: 286-295.

Nationalmuseets Årsberetning 1975. Nationalmuseet 1975: 167 pp.

Nørlund, Poul:

1924 Buried Norsemen at Herjolfsnes. *Meddelelser om Grønland* bd. 67. Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland: 1-270.

1930 Norse Ruin at Gardar. The Episcopal Seat of Mediaeval Greenland. *Meddelelser om Grønland* bd. 76. Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland: 1-170.

Nørlund, Poul og Mårten Stenberger:

1934 Brattahlid. *Meddelelser om Grønland* bd. 88(1). Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland: 161 pp.

Olsen, Olaf:

1982 Nordboforskning. *Grønland* 5-6-7: 141-143.

Roussel, Aage:

1936 Sandnes and the Neighbouring Farms. *Meddelelser om Grønland* bd. 88(2). Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland: 232 pp.

1941 Farms and Churches in the Mediaeval Norse Settlements of Greenland. *Meddelelser om Grønland* bd. 89(1). Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland: 335 pp.

Schledermann, Peter:

1977 The Inuit/norse project 1976. Field Report to Canada Council. Upubliceret rapport i Grønlands Landsmuseums arkiv.

Sørensen, Marie Louise Stig:

1986 »... føie Oltidens Kraft til Nutidens Kløgt...« *Stofskifte. Tidsskrift for Antropologi* nr. 13: 35-45.

Vebæk, Christen Leif:

1943 Inland Farms in the Norse East Settlement. *Meddelelser om Grønland* bd. 90(1). Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland: 120 pp.

Voss, Olfert:

1972 Oldskriftselskab. I: *Arkæologisk ABC*. Politikens Forlag, København: 248-249.